

Til
Klima og Miljødepartementet

Deres ref:

Saks nr.: 2023/21_1

Dato: 27.03.2023

Høringsforslag fra Tanavassdragets Fiskeforvaltning (TF): Forslag til endringer i tre forskrifter om fisket i Tanavassdraget

Laksefisket er et helt grunnleggende element i den elvesamiske kulturen i Tanadalen, hvor folk trolig har fiska laks i mer enn 6 000 år. Samisk kultur her er 2-3 000 år gammel. Dette gjenspeiles også i samisk språk langs vassdraget, hvor man finner et meget stort antall lakserelaterte samiske ord og uttrykk. Dette fisket er trolig også den eldst kjente samiske næringsformen. Laksefiske har likeledes gjennom lang tid vært en meget viktig del av sjøsamenes materielle kultur. Bl.a. ble krokarn brukt av skoltesamene i nåværende Sør-Varanger for flere hundre år siden.

Denne eldgamle tilknytninga mellom laks og samisk kultur innebærer også at laksefisket som en samisk næring er beskyttet av internasjonale menneskerettighets – og urfolkskonvensjoner. Der kan særlig nevnes art. 27 i FN-konvensjonen om sivile og politiske rettigheter:

“I de stater hvor det finnes etniske, religiøse eller språklige minoriteter, skal de som tilhører slike minoriteter ikke nektes retten til, sammen med andre medlemmer av sin gruppe, å dyrke sin egen kultur, bekjenne seg til og utøve sin egen religion, eller bruke sitt eget språk.”

Denne bestemmelsen er som kjent blitt sterkt aktualisert i Fosensaka i det siste, som en grunnleggende sikring av samenes rett til å videreføre sin kultur. Når det gjelder vilkårene for en videreføring av sjø- og elvesamenes kultur står laksefisket sentralt.

Defor er det forutsetning at fiskereglene for Tanavassdraget og sjøsamisk laksefiske skal bidra til å styrke tradisjonell kulturutøvelse.

Våre merknader til fiskereglene bygger på et slikt prinsipp.

Vi vil påpeke at det er meget beklagelig og kritikkverdig at man fra myndighetenes side opptrer med så steile holdninger mot den samiske befolkninga i Tanavassdraget, at blant annet lokale rettighetshavere på særlig finske side har valgt å trekke seg fra arbeidet med fiskereglene for Tanavassdraget. Dette mener vi går på legitimiteten løs til de forvaltningsvedtak som gjøres og integriteten til de som sitter øverst i hierarkiet her med hovedansvaret for forvaltninga av Tanavassdraget.

TF erkjenner at bestandene i Tanavassdraget fortsatt er svak slik Statusrapporten (SR) for 2022 har konkludert. Det som likevel mangler, er en erkjennelse av at det er forvalterne, det vil si den finske og norske stat, som sitter med hovedansvaret for at vi har endt opp på dette nivå for laksebestandene.

Mulighetene for å gjøre noe aktivt med å redusere blant annet det finske turistfisket var fullt mulig i avtalen fra 1989, men forvalterne valgte likevel å toe sine hender ved å ikke foreta seg noe enda det fra norsk side ble ropt varsku allerede på 80 tallet-med den eksplosive veksten vi fikk i turistfisket på den finske delen av riksgrensestrekninga.

Når det gjelder mulighetene for å åpne for fiske i 2023, er vi derimot sterkt uenig i at det skal være nødvendig med en total stopp i laksefisket slik det har vært praktisert nå i 2021 og 2022. Dette er og det standpunkt de finske lokale rettighetshavere har vedtatt.

Kulturbetinget fiske.

TF har enstemmige vedtak på at vi skal ha et begrenset kulturbetinget fiske for lokalbefolkninga.

Vi legger følgende hovedprinsipper til grunn for forslaget om et kulturbetinga fiske i Tanavassdraget, og vi tar utgangspunkt i at man på norsk side har to lokale lovfestede rettighetshavergrupper:

- Garnfiskere (Laksebreveiere) – som i tillegg til garn også kan fiske med stang
- Lokalt bosatte stangfiskere

Begge grupper har rett til videreføring av sin kulturelle praksis.

Følgende prinsipper legges til grunn for det kulturbaserte fisket:

- Rettighetshavere med garnfiskerett kan velge mellom å bruke garn eller stang i den tilmålte tiden
- Fisket med stang for stangfiskeberettigede foregår fra land, på egen side av riksgrensen
- Forutsatt enighet med Finland kan lokale rettighetshavere også dorge fra båt
- Visse sideelver kan likeledes åpnes for et kontrollert fiske med stang.

Ut fra at vi har eget lokalt forvaltningsorgan - Tanavassdragets fiskeforvaltning (TF) – er det naturlig at det er dette organet som gir de nærmere retningslinjene for konkretiseringen av de forannevnte prinsippene. Dét vil være i tråd med det enstemmige stortingskomité la til grunn i «Innst 228 S – 2016 – 2017», s.9, om TF's myndighet:

«Komiteen viser til at fisket i Tanavassdraget er regulert etter Tanaloven. Komiteen vil bemerke at Tanaloven er en særlov for å sikre de særskilte rettigheter lokalbefolkningen har til fiske i Tanavassdraget på grunnlag av lov, alders tids bruk og lokal sedvane, jf. lovens §1. Komiteen forutsetter at forvaltningen av loven skal være basert på lokalt selvstyre gjennom Tanavassdragets fiskeforvaltning.»

Et kulturbetinget fiske begrunner vi med at hensynet til ivaretagelse av den tradisjonelle elvesamiske kultur er så tungtveiende at det strider mot SP artikkel 27 å nekte lokalbefolkninga langs Tanavassdraget å utøve sin tradisjonelle kultur.

Ivaretagelse av kultur er blant annet overlevering av kunnskap til neste generasjon, å få bruke fagspråket under fisket samt vedlikehold av utstyr og produksjon av nytt utstyr for å utøve fisket. Det handler og om at befolkninga skal beholde sine mattradisjoner hvor laksen står sentralt i forbindelse med forskjellige begivenheter, bryllup, konfirmasjon, bursdager og andre selskap hvor Tanalaks skal være hovedmeny.

Når det gjelder bestandsvurderingene fra OFG og konklusjonen med å ikke tillate fiske, foreligger det ingen konkret vurdering av hva TF's spesifikke forslag om et begrenset fiske i juli måned vil ha å si for bestandene.

En har ikke en gang tatt seg bryet med å legge dette frem for OFG og få deres vurdering av forslaget fra TF.

Spørsmålet er så om bestandene er i vekst eller tilbakegang?

Her konkluderer OFG med at bestandene er i vekst og at årene uten fiske har gitt meget positive resultater som og var hensikten.

Ser vi i SR 2022, Kap 3.1.1 fig 15 side 28, viser den at gytebestandene har et bunnivå i 2009 for så å ligge lavt frem til økningen kommer i 2021 og noe annet skulle bare mangle.

Den laveste målinga er gjort i 2009 og dagens målinger ligger en del over den og selv med meget hard beskatning årene etter 2009 til og med 2016, har ikke bestandene gått i negativ retning og departementets forklaring på at veksten ene og alene skyldes fiskestoppen ikke er riktig.

I 2017 var heller ikke gytebestandsmålene oppnådd, men man tillot likevel at det ble utøvd ordinært fiske etter de regler som var satt opp.

TF's forslag beror da på at et fiske inntil 8 dager i Juli, vil medføre at vi får et uttak stipulert til +/- 4% av totalbestandene. Sonartellinga i Polmak viser at dette er minst risikabelt etter vi har hatt de ukene med størst oppgang som er ukene 24,25 og 26. Store andeler av storlaks er gått opp i de øvrige deler av vassdraget og vi har fortsatt rimelig stor oppgang av små og mellomlaks, noe som sprer uttaket på flere bestander.

TF's konklusjon blir at vi kan tillate et begrenset fiske for lokalbefolkninga i 2023.

Departementets vurderinger:

KLD bruker en masse ord og vendinger på å fortelle hvor dårlig laksebestandene er og benytter situasjonen til å krisemaksimere.

Deres mantra er ene og alene at eneste måten å få opp bestandene på, er å stoppe fisket.

I så fall må en jo stille spørsmål hvorfor bestandene klarte å øke fra bunnivået de lå på i 2009, fig 15 side 28 i SR 2022 til tross for at vi da levde med avtalen fra 1989.

Et enkeltresultat her som vi ser på er at gytebestandene i Karasjokha iflg SR har vært i mer eller mindre kontinuerlig vekst siden 2009 og det med kontinuerlig fiske i perioden frem til 2020.

TF har i det store og det hele dekning for sitt forslag om begrenset fiske fra det store flertall av rettighetshavere i vassdraget. Her kan vi nevne Laksebreveiere i Tanavassdraget SA (LBT SA) og Laksefiskeforeninga for Tanavassdraget.

Vi har også registrert en nylig underskriftsaksjon fra lokalbefolkning i Tana med og uten garnfiskerett hvor hovedkravet er at det tillates et kulturbasert fiske.

KLD/MDIR har ennå ikke konkretisert hvilke lokale tradisjoner og kunnskap de bygger sine vurderinger på, annet enn at de påstår de tar hensyn til disse.

Den tradisjonelle kunnskapen vår er de facto regelmessige observasjoner av alle fiskearter, rovdyr og fugler med deres interaksjon som har direkte og indirekte påvirkning for laksebestandene i elva over tid.

Således står TK på egne ben og trenger ikke dokumentasjon fordi TK er dokumentasjon i seg selv. I høringsnotatet nevnes ikke disse faktorene med et ord, men i følge naturmangfoldsloven, skal

TK være en likeverdig del av kunnskapsgrunnlaget som ligger til grunn for et forvaltningsvedtak i Tanavassdraget.

Ifølge naturmangfoldloven § 8 annet ledd skal myndighetene «legge vekt på kunnskap som er basert på generasjoners erfaringer gjennom bruk av og samspill med naturen, herunder slik samisk bruk, og som kan bidra til bærekraftig bruk og vern av naturmangfoldet».

TF vil påpeke og understreke at departementet hverken nå eller tidligere har vektlagt dette viktige kunnskapsgrunnlaget tilstrekkelig i sine vurderinger. Et fiske, slik foreslått av TF, begrenset til de lokale rettighetshavere i 2023, er avgjørende viktig for hensynet til den samiske elvekulturen. Denne kulturbaserte kunnskapen om fisket og fiskekulturen er i stor grad knyttet til den eldste generasjonen. Kun få år uten laksefiske gjør at kunnskapen vil forsvinne helt. På samme måte som vær varsom-prinsippet nyttes i naturforvaltningen, må vær-varsom-prinsippet også nyttes i kulturforvaltningen. Om det er usikkerhet om hvordan inngripende reguleringer av samisk kulturutøvelse rammer elvesamene, må reguleringene skje med en sikkerhetsmargin, noe som taler sterkt for at et visst begrenset kulturbasert fiske, må tillates nå i 2023.

Også lakse- og innlandsfiskelovens § 3 har regler om ivaretagelse av samisk kultur. Det heter i § 3 Vektlegging av samiske interesser:

«Dersom det vurderes å treffe vedtak i medhold av denne lov som vil berøre samiske interesser direkte, skal det innenfor rammene av de bestemmelser som gir hjemmel for vedtaket, legges tilbørlig vekt på hensynet til naturgrunnlaget for samisk kultur.»

Bestemmelsen innebærer at naturgrunnlag for samisk kultur må sikres ved at et begrenset laksefiske tillates. Som sagt ovenfor; det finnes ikke tilstrekkelig dokumentasjon for at et begrenset fiske vil true bestanden som ikke er i tilbakegang. Departementet har ikke vektlagt tradisjonskunnskapen tilstrekkelig, og heller ikke den betydningen samisk elvekultur har for de fastboende samene i Tanadalen. TF ber departementet hensynta og legge vekt på tradisjonskunnskapen og befolkningens elvesamiske kultur slik det heter i mangfoldloven og lakse- og innlandsfiskeloven.

Kap 2.3

I kap. 2.3 argumenterer departementet for at de internasjonale konvensjoner Norge er forpliktet av, ikke kan vektlegges ved stans av laksefisket. Etter departementets syn vil ikke forslaget om å ikke åpne for laksefiske i 2023, falle innenfor virkeområdet til SP 27.

Det heter her at selv om laksefisket ikke kan utøves, er vedtaket midlertidig, og gjelder kun fisket etter laks og sjørøye. Det heter videre at andre elementer i den elvesamiske kulturen kan opprettholdes ved fiske etter andre arter selv om laksefisket begrenses eller stenges en periode.

TF ber om dokumentasjon på at urfolks- og menneskerettslige konvensjoner og bestemmelser kan settes til side på den måten som KLD her påstår.

Likeledes ber vi om departementets begrunnelse for at det sterkt regulerte fisket etter andre arter, er en fullverdig ivaretagelse av den samiske laksefiskekulturen.

Det gjelder blant annet bestemmelser om fiske med altfor tynt snøre, krokstørrelse, avklipte mothaker, når på døgnet fisket skal utøves og i hvilken del av sesongen fisket skal tillates.

Grunnleggende rettigheter ifølge Grunnloven § 108 og SP 27 er at den samiske folkegruppe har rettigheter til selv å videre føre og utvikle sitt språk, sin kultur og sitt samfunnsliv. Departementet sier, at det ikke er tvil om at fisket i Tanavassdraget er en sentral del av den lokale samiske kulturen. Det er TF enig i, men vi vil hevde det faktum at rettighetene ikke bare gjelder en lokal kultur, men en samisk kultur som har direkte betydning for Tanadalens innbyggere på begge sider av vassdraget i Tanadalen.

I tillegg sikrer den levende elvesamiske kulturen at samefolket har i hevd laksens og laksefiskets allsidige språk og kulturutøvelse.

På tross av dette, bruker departementet avveininger og argumentasjon for å unngå vektlegging av hensynet til elvesamisk kultur.

Departementet sier at Grunnloven § 108 og SP 27 har et fremadskuende perspektiv og at fremtidige generasjoner har like stor rett til naturmangfold og laksefiske som de som lever i dag. TF er naturlig nok enig i dette, men departementet oppnår med argumentasjonen at nålevende generasjoner og fremtidige generasjoner settes opp mot hverandre. TF vil hevde at fremtidige generasjoner ikke vil kunne erverve samisk kulturgrunnlag uten at nålevende generasjoner innehar laksefiske som det materielle kulturgrunnlaget med tilhørende språk- og kulturkunnskap. Dette er slått fast i internasjonale konvensjoner, traktater og nasjonal lovgivning. Myndighetene kan derfor ikke nekte eller la være å tilrettelegge for at samer i dag kan dyrke sin kultur med sin gruppe og videreføre kulturen til fremtidige generasjoner. Det er forstemmende at departementet fører argumentasjon for at retten til mangfoldet og retten til kulturutøvelse er to motstridende rettigheter.

Unikt samisk språk og terminologi om laks og laksefiske må vernes og fremmes

Norge har sammen med mange europeiske land ratifisert *Den europeiske minoritetsspråkpakten* som trådte i kraft i 1998. Denne pakten sikrer vern av minoritetsspråk, deriblant de samiske språkene. I januar 2022 trådte *Norges språklov* i kraft. Språkloven stadfester de samiske språkene som urfolksspråk som skal vernes og fremmes. Dette innebærer at staten skal beskytte språkene og språkbrukerne mot diskriminering, og fremme minoritetsspråket slik at det skal kunne brukes på like fot med majoritetsspråket. Dette gjelder i største grad urfolksspråket eller hjertespråket som ennå er levende blant de eldre i tilknytning til livet med laksen og laksefiske i Tanaelva.

I Tanadalen har vi dette unike og rike samiske språket med rikholdig terminologi med minst 1000 relaterte ord og uttrykk knyttet til laks, laksefiske, elvas strømminger, lakseplasser og redskapsbruk. Overføring av tradisjonskunnskap og språket fra eldre til yngre gjennom praksis (learning by doing), vil falle bort med fiskeforbud fra år til år. Fiske etter andre arter vil ikke være et tiltak som motvirker laksens og laksefiskets språkdød. En laks er en laks, og ikke en annen art eller predator. Den er konge i elva og må derfor aktivt hjelpes til å få den posisjonen den skal ha.

Kap 3 Predatorkontroll. Stortinget enig med TF - men ikke fulgt opp av KLD.

TF har også ved flere anledninger krevd at en oppnåelse av rike og gode gytebestander av laks i vassdraget betinger at vi får et eget program for predatorkontroll. Både finsk og norsk forvaltning må forpliktes av dette.

I innledninga til Kap 3 i høringsbrevet står det følgende: «Det er et tydelig ønske fra lokalt hold i Tanavassdraget at det legges til rette for et økt fiske etter andre arter enn laks og sjørøye.» Til det er å si at dette er ikke et ønske, men et velbegrunnet og ufravikelig krav fra TF basert på TK. Resultatene fra tiden hvor lokalbefolkninga forvaltet vassdraget taler for seg selv. Uten at vi tar hensyn til at vi har 17 ulike fiskearter i Tanavassdraget som alle skal ha næring fra det samme matfatet, må vi ha kontroll på volumene av disse. Uten dette, blir alt arbeid med lakseforvaltning i Tanavassdraget et Sisufos arbeid. TF mener videre at arbeidet med å fiske predatorer må kunne gjøres uten alt for innviklede byråkratiske regler.

Når vi ønsker et sterkere uttak av andre fiskearter er dette en del av vårt forslag til et mye bredere predasjonsdempende program. Hvis KLD ønsker å vise sin gode vilje i forhold til TK, er en gjennomføring av et slikt program av største betydning for øke laksebestandene i Tanavassdraget. Metoden har vært brukt i årtusener med godt resultat, og det må være mer enn et tankekors at etter at man forkastet denne tradisjonelle forvaltningsmåten i etterkrigstiden, er laksebestanden redusert til et meget lavt nivå. Og – det skjer samtidig med at fisket i elv og sjø med tradisjonelle garnredskaper er dramatisk redusert de siste 60 år.

KLD har nå en mulighet til å bygge opp igjen en tynnslitt tillit. Dét gjør man ved å vise respekt for de forvaltningsmetodene som tidligere har holdt laksebestanden på et bærekraftig nivå – nemlig en systematisk predatorkontroll.

TF innehar i sin midte fortsatt kunnskap om hvordan man holder bestandene av alle typer predatorer under kontroll, og kan på kort varsel gå inn i drøftinger om gjennomføring av et slikt predasjonsdempende program.

Dette vil også være i tråd med at en enstemmig energi- og miljøkomité på Stortinget i 2017, i forbindelse med behandlingen av den nye Tanaavtalen med Finland, erkjente at predatorer kunne være et problem. Komiteen viste til at fisketrykket ville bli redusert med den nye avtalen, men at det også var mange andre tiltak som kunne bli gjort:

«Herunder å ha kontroll på predatorer som åpenbart utgjør en trussel enten for laksesmolt på vandring ut av vassdraget og Tanafjorden eller laks som er på vei opp vassdraget for å gyte. Komiteen ønsker å fremme et slikt arbeid som også kan være med på å styrke tanalaksens fremtid.» (Innst. 228 S, 2016 – 2017, s.).

I samme innstilling, s. 9, er det et stort flertall i komiteen som viser til,

«at det som var jakt og naturlig uttak av sel i Tanafjorden og nedre del av vassdraget, er i ferd med å forsvinne. Denne form for kultur (mat og pels) er pålagt så mange restriksjoner i dag at det er veldig få som har kunnskap om eller driver med denne formen for jakt/fangs

Det samme brede flertallet uttalte også følgende:

- Det bør arbeides med «kunnskapsinnhenting rundt sel som predator på laks».
- Man ønska også et bredt samarbeid om kunnskapsinnhenting mellom ulike myndigheter, «bygget på både tradisjonell og vitenskapelig kunnskap.»
- Dette burde gjøres i et tverrfaglig samarbeid med Nærings- og Fiskeridepartementet

I tillegg tok dette flertallet også opp et annet forhold som TF har vært svært opptatt, nemlig predasjon fra ulike fuglearter. Man mente nemlig at

- «det bør gjøres grundig forskning på hvilken påvirkning sjøfuglbestanden har på utgående laksesmolt.

Dette ble uttalt for seks år siden, og ingenting har skjedd. Nå må det handles og den tradisjonelle kunnskapen anvendes for å få ned predasjonen fra laksand, siland, m.v., på laksyngel og smolt.

Vi finner det også av stor relevans for iverksettelse av predasjonsdempende tiltak i vassdraget at komiteens medlemmer fra de nåværende regjeringspartiene AP og SP, pluss J. H. Fredriksen fra FrP, var enda mer konkrete. Om «Sel og sjøfugl» uttalte de:

Stortinget ber regjeringen om å igangsette et arbeid basert på moderne forskning og tradisjonsbasert kunnskap for bekjempelse av predatorer på laks og laksesmolt i Tanavassdraget. Det forutsettes at dette arbeidet gjennomføres av Klima- og miljødepartementet og Tanavassdraget fiskeforvaltning i samarbeid med lokale jeger- og fiskeforeninger.» (Innst. 228S – 2016 – 2017, s. 9).

TF har gjort et liknende vedtak om et predasjonsdempende program. I den forbindelse vedlegger vi nok en gang det vi tidligere har gått inn for, og håper at vi nå – innenfor en kort tidshorisont - kommer i en realistisk prosess og dialog om gjennomføringen et slikt program.

Pukkellaks Genbank

Oppgang av pukkellaks kan utgjør en alvorlig trussel for atlantehavslaks, blant annet i form av smittespredning av alvorlige sykdommer, som potensielt kan føre til en kollaps av laksebestandene. Som et føre-var prinsipp, ville det være på sin plass å sikre at samtlige laksebestandene i Tanavassdraget blir ivaretatt i en genbank.

Siden 1960-tallet har sjølaksefiskerne i Finnmark gjennom sitt fiske, hindret pukkellaksen å etablere seg permanent i elvene. Selv om fisketid og antall sjølaksefiskere er dramatisk redusert, tok sjølaksefisket mellom 70 og 80 tonn av denne uønskede arten i 2021. Dette til tross for at sjølaksefiskerne i Tanafjorden og nærmeste kystlinje var kasta på land.

Så har det utrolige skjedd - ref. høringsbrev – at våre sentrale lakseforvaltningsmyndigheter foreslår forbud med tanke på at alt sjølaksefiske i hele Finnmark kommende sommer skal stoppes – slik at invasjonen av denne uønskede arten som konsekvens får fri tilgang til elvene – og Tanavassdraget har vist seg å være et sentralt mål disse «invasjonsstyrkene».

Av høringsbrevet leser vi imidlertid at det åpnes for å fange pukkellaks i en kort tidsperiode kommende sommer.

Dette blir etter TF's vurdering et spill for galleriet. I forslaget er det nemlig bestemt at det kun skal brukes kilenøter med maskevidde under 58 mm.

Men - slike redskaper finnes ikke pr i dag. Minstemål for garnredskap til fiske etter laks i sjøen har lenge vært 58 mm. Kilenøtene som har vært i bruk vil derfor alle ha en maskestørrelse som er derfra og oppover.

Det er vanskelig å forstå andre konsekvenser enn at myndighetene gjennom et slikt forslag som dette, i realiteten vil åpne alle sluser i sjøen og i praksis sikre en maksimal oppgang av pukkellaks også til vårt vassdrag.

Vi foreslår derfor at man skroter dette forslaget, og åpner for et ordinært sjølaksefiske med de redskapene som har vært lovlige frem til nå, innenfor de fisketider som gjaldt i fjor. Da vil man kunne få et effektivt uttak av pukkellaks i sjøen.

John Nystad

TF-leder

Benn Larsen

Kst dir TF